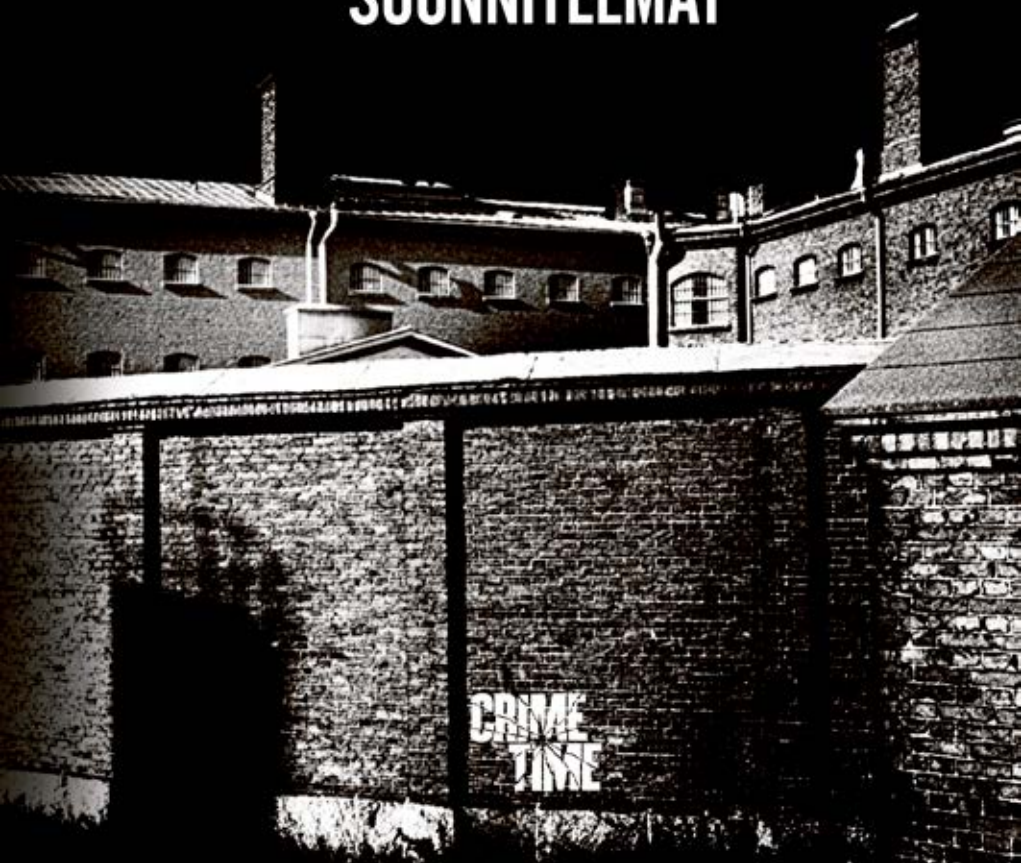

Janne Nacci Tranberg
Toimittanut Rami Mäkinen

SUOMALAISET VANKILAPAOT

RIKOLLISTEN NEROKKAAT
SUUNNITELMAT

Janne Nacci Tranberg

Toimittanut Rami Mäkinen

SUOMALAISET VANKILAPAOT

**RIKOLLISTEN NEROKKAAT
SUUNNITELMAT**

Copyright © Janne Nacci Tranberg, Rami Mäkinen ja Docendo
CrimeTime-kirjat julkaisee Docendo
Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

Kuvaliitteen kuvat poliisin esitutkinta-aineistoista,
ellei muuta mainita.

Taitto: Jukka Iivarinen / Taittopalvelu Vitale
Kansi: Matti Vartiala

ISBN 978-952-382-797-4
Painettu EU:ssa

SISÄLLYS

ESIPUHE	7
PROLOGI	11
1. KATTOJEN YLI VAPAUTEEN	13
Volvo-Markkasen ja pakkolaitosvanki Salmisen huikea pako Sörkasta oli viimeistä piirtoa myöten suunniteltu.	
2. NOSTOVÄLINEENÄ KATKAISTU HAULIKKO	50
Poliisi jahtasi karkurikaksikkoa ympäri Pohjoismaita. Lopulta miehet erosivat kireissä tunnelmissa ja virkavalta pääsi jäljille.	
3. ”PERKELE, ETELÄPORTILLA AMMUTAAN!”	90
Porttivartija loukkaantui vakavasti, kun kolme vaarallista vankia pakeni haulikko aseenaan Kakolasta.	
4. KAIKKIEN AIKOJEN SUURIN IHMISJAHTI	139
Hammarin, Orajärven ja Tenhusen kuvat komeilivat kaikkialla. Yhden karkurin matka päättyi synkällä tavalla.	
5. RUOTSIN POLIISI KARKUREIDEN PERÄSSÄ	178
Pakomatka loppui kyynelkaasuun. Reijo Hammaria odotti kotimaassa poikkeuksellisen kova rangaistus.	

6. PAKOJEN MESTARI	216
Hyvillä perusteilla voi sanoa, että Jan Stefan Moilanen on kaikkien aikojen suomalainen pakomestari.	
7. VANKILOMALLA PANKIN KAUTTA RUOTSIIN	240
Jari Kolivaara ennätti lyhyellä vankilomalla tehdä pahemmin laittomuuksia kuin moni eläissään.	
8. ”MIES ON HUONO PYSYMÄÄN TALLESSA”	282
Kolivaara pakeni ensin ovelasti vankivaunusta, sitten huimapäisellä tavalla Riihimäen vankilasta.	
9. KONEPISTOOLI VANKIPAON TAKEENA	328
Vartija löysi itsensä tulilinjalta, kun vaarallinen vanki autettiin pakoon Helsingin keskusvankilasta.	
JÄLKISANAT	359
LÄHDELUETTELO	361
LIITTEET	364

ESIPUHE

Pako suljetusta vankilasta on temppu, joka on kiehtonut ihmismieltä kautta historian. Siinä yhdistyvät monet suurten tarinoiden ikiaikaiset teemat: rikos ja rangaistus, uhma ja kapina pakkovaltaa vastaan, vapauden kaipuu.

Pakenijalta temppu vaatii neuvokkuutta, oveluutta, rohkeutta tai röyhkeyttä – tai kaikkia näitä. Vankilapako ei ole heikkohermoisten hommaa.

Hyvällä syyllä voi sanoa, että suomalaisten vankilapakojen kulta-aikaa olivat 1980- ja 1990-luvut. Muurit eivät pidätelleet neuvokkaita karkureita, jotka pitivät pilkkanaan poliisia ja vankilaviranomaisia. Minkä Volvo-Markkanen aloitti, sitä Moilanen, Kolivaara ja kumppanit jatkoivat.

Vankilapakojen rinnalla tuon ajan Suomea piinasi pankkiryöstöjen aalto. Saldon takeena oli katkaistu hau likko, kun röyhkeät ryöstäjät tekivät nostoja. Pakenijat ja rahalaitosten ryöstäjät olivat usein samoja konnia. Pankkiryöstöt olivat tehokas tapa pitää käteiskassa kunnossa pakomatalla.

Tähän kirjaan olemme koonneet kekseliäitä ja kuohuttavia vankilapakoja tuolta ajalta. Niiden toteuttajat olivat kovan luokan ammattirosvoja tai raakoja rikollisia. Heidän kaikki rikoksensa eivät kestä päivänvaloa edes jälkikäteen

tarkasteltuina, eikä tarkoitus ole millään muotoa vähätellä näitä synkkiä tekoja tai niiden seurauksia.

Kirja keskittyy kuitenkin vankilapakoihin. Kerromme yksityiskohtaisesti, kuinka paot toteutettiin. Lukuisat pakoihin liittyvät olennaiset seikat ja yksityiskohdat tulevat nyt julki ensimmäistä kertaa. Tarkoitus on tältä osin kirjata muistiin pala suomalaista rikoshistoriaa.

Kirja sai alkunsa keskusteluista, joita Janne Tranberg ja rikostoimittajalegenda Harri Nykänen kävivät syksyllä 2022 ja alkutalvesta 2023. Nykänen kuoli ennen kirjahankkeen käynnistämistä, mutta hänelle kiitos ajatuksista ja kannustuksesta.

Tämän kirjan tapahtumien aikaan viime vuosituhat-
lopulla Nykänen työskenteli toimittajana. Hänellä oli erin-
omaiset lähdeverkostot niin poliisissa kuin alamaailmassa.
Kerran Nykänen oli saanut eräältä lähteeltä vinkin, että Hel-
singin vankilasta paetaan tiettyyn aikaan, joten hän meni
paikalle odottamaan. Hän oli kirjoittanut valmiiksi kaksi eri
versiota uutisesta: toisessa pako onnistui, toisessa pakenijat
saatiin kiinni. Kirjan viimeisessä luvussa kerrotaan, kuinka
kävi.

Kirjaa varten kävimme läpi tuhansia sivuja alkuperäisiä
poliisin, vankeinhoitolaitoksen ja tuomioistuinten asiakirjoja
sekä lehtiartikkeleita. Lisäksi haastattelimme suuren joukon
aikalaistodistajia, joista valtaosa halusi pysytellä tuntematto-
mina. Kunnioitamme tätä toivetta sataprosenttisesti.

Kaikki kirjassa kerrottu perustuu näihin lähteisiin.
Mahdolliset epävarmuustekijät on pyritty tuomaan esiin.
Tranberg ottaa tekstissä ajoittain omalla äänellään kantaa
erityisesti sellaisiin seikkoihin, joihin ei lähdeaineiston poh-
jalta ole kyetty saamaan täyttä varmuutta. Nämä arviot ja

kommentit perustuvat hänen omaan pitkään kokemukseen-
sa rikollisuudesta ja vankiloista.

Helsingissä 29. tammikuuta 2024

Janne Tranberg

Rami Mäkinen

PROLOGI

Pieni kerrostaloasunto Tukholman esikaupungissa. Suomalaiset miehet asunnon olohuoneessa kävisivät rakennustyömaan siirtotyöläisistä, mutta kuvaan eivät täysin sovi katkaistut haulikot, patruunalaatikot, käsiaseet lippaineen ja kainalokoteloineen sekä monta senttiä paksut seteliniput.

Kesän pahin helle on taittunut, eikä aurinko korvenna puolipilviseltä taivaalta täydellä teholla. Sälekaihtimet on silti vedetty alas ja käännetty lähes kiinni, jotta uteliaat ohikulkijat eivät vilkuile sisään pohjakerroksen asunnon ikkunoista.

Miehet ovat asunnossa kolmistaan. Tyttöystävät ovat lähteneet takaisin Suomeen muutama päivä aiemmin.

Vaalea, atleettinen mies hihattomassa paidassa ja verryttelyhousuissa polttaa savukkeen.

Tummempi, kaitakasvoinen mies katselee vaiti. Hänellä on ohuet viikset ja synkkä olemus, joka huokuu totista suhautumista asioihin.

Kolmannen, oloasuun sonnustautuneen miehen vaaleat hiukset ovat huolettomasti sekaisin. Hän on muita puhe-
liaampi ja kolmikosta ainoa, jolla ei ole tatuointia kämmenselässä.

Sitten helähtää. Lasi särkyy, perään kuuluu kopsahdus ja kirvelevää kaasua alkaa sihistä ilmaan. Kyynelkaasukranaatteja

ropisee huoneeseen kahdesta suunnasta, molemmista kulma-huoneiston ikkunoista. Kaihdinten säleet repeilevät ja ikkunalaseihin ilmestyy vieri viereen pyöreitä reikiä.

Keskitys on sitä luokkaa, että se takaa kavereille kovan maineen pitkäksi aikaa tästä eteenpäin. Kymmenen minuuttia ja 80 kranaattia myöhemmin miesten on lopulta pakko juosta ulos asunnosta ulos silmät vuotaen.

Kaasunaamarein, luotiliivein ja konepistoolein varustautuneet ruotsalaispoliisit ottavat heidät vähemmän hellään huomaansa. Kasvot painetaan surutta vasten konepeltiä ja kädet taivutetaan selän taakse rautoihin.

Joukko naapuruston uteliaita ja ohikulkijoita seuraa lähi-etäisyydeltä jalkakäytävältä, kun raudoitettuja miehiä talutetaan nurmikentän poikki kohti erikoisyksikön Chevy Vaneja ja Dodge Rameja. Karkumatka on ohi.

1.

KATTOJEN YLI VAPAUTEEN

Volvo-Markkasen ja pakkolaitosvanki Salmisen huikea pako Sörkasta oli viimeistä piirtoa myöten suunniteltu.

Aikakautensa älykkäimpiin rikollisiin kuulunut Matti ”Volvo” Markkanen jätti oman jälkensä suomalaiseen rikoshistoriaan. Tämä älykkörikollinen pakeni vankilasta useamman kerran ja piinasi Pohjoismaita ryöstöillä, kassakaappimurroilla sekä ase- ja muilla pienemmillä rikoksilla.

Rikollisten keskuudessa Markkanen loi maineensa röyhkeillä pankkiryöstöillä. Lisänimensä hän sai siitä, että tapasi käyttää pankkiryöstöissään pakoautona Volvoa.

”Sellaista vankilaa ei ole tehty, missä minä kuolen tai nostan eläkkeeni.” Näin kerskui Suomen etsityin vankikarkuri Matti Volvo-Markkanen jo vuonna 1973 Helsingin keskusvankilassa.

Häntä kutsuttiin suurrosvoksi ja mysteerimieheksi, joka katosi paikalta kuin tuhka tuuleen. Kuinka paljon legendoissa todella oli perää?

Luvun toisen pääosan esittäjänä on pakkolaitosvanki Mikko Salminen, joka tunnettiin väkivaltaisena ja arvaamattomana miehenä. Tämän lisäksi hän oli erittäin pakoaltis, mikä aiheutti vankeinhoitolaitokselle päänvaivaa miehen vankeusaikana.

Salmisella, joka lusi tuomiotaan päivästä päivään eli pääsemättä ehdonlaiseen, ei ollut kirjaimellisesti mitään menetettävää.

* * *

Yleisesti voi sanoa ilman epäilystä, että Lapualla 4. joulukuuta 1937 syntynyt Matti Vilho Olavi Markkanen oli huomattavan älykäs mies. Seuraava kuvaus Markkasen varhaisista vuosista perustuu pääosin edesmenneen toimittajan Manu Paajasen artikkeliin ”Suomalainen suurrosvo”, joka julkaistiin Iltalehdessä 4.10.1980.

Markkanen kävi keskikoulun Mikkeliissä, mutta lukio Markkaselta jäi kesken, sillä tie vei nuoren miehen 1950-luvun puolivälin jälkeen Yhdysvaltoihin ja high schooliin.

”Matti oli erittäin lahjakas. Hänessä ei ollut mitään, mikä olisi viitannut rikollisuuteen. Hän oli ikäisekseen huomava ja avulias,” perhetuttava Mikkelistä kuvaili Markkasta Iltalehdessä.

Markkanen palasi Suomeen 1958, mutta kirjautui nopeasti yliopistoon Kööpenhaminaan Tanskaan. Nuoren miehen aika oli käynyt pitkäksi 1950-luvun Suomessa, joka edusti hänelle jonkinlaista kehitysmaata Yhdysvalloissa vietettyjen vuosien jälkeen.

Useita kieliä taitanut Markkanen pestautui Tanskassa matkatoimistoon, jossa ansaitsi elantonsa ainakin päällisin puolin rehellisesti.

Vuonna 1960 Matti Markkanen kävi suorittamassa asepalveluksen Suomessa Santahaminassa Uudenmaan jääkäripataljoonassa. Lähteissä on merkintä kielitaidosta: suomi, ruotsi, tanska, englanti, saksa, ranska, espanja ja venäjä.

”Expert in English. Hiljainen ja vaatimaton!?” kysyttiin RUK:n kurssin 103 julkaisussa. Huuto- ja kysymysmerkki

vihjasivat, ettei Markkanen välttämättä ollut kurssinsa hiljais-
sin ja vaatimattomin, mitä olisikin myöhempien näyttöjen
perusteella vaikea uskoa.

Hyvällä syyllä saattoi puhua kielinerosta, jonka lahjat
menivät auttamatta hukkaan niin matkatoimistovirkailijana
Tanskassa kuin missä tahansa muussakin sen ajan Suomessa
tarjolla olevissa päivätöissä.

Armeijasta päästyään Markkanen kirjoittautui Helsingin
yliopistoon, mutta opinnot eivät kiinnostaneet enää. Hän
palasi Tanskaan ja pestautui Finnairille vuonna 1963. Hän oli
työkaverin mukaan pidetty ja tehokas työntekijä, joskin hie-
man kiivasluontoinen.

Työura Finnairilla päättyi epäselvyyksiin vuonna 1966,
toisin sanottuna Markkanen sai potkut Finnairilta Suomessa
virinneiden rikosepäilyjen takia. Hänet oli etsintäkuulutettu
Suomessa sekaantumisesta metyylijuttuun, josta tieto kan-
tautui Tanskaan nopeasti.

Mikä sai fiksun käytöksen omaavan ja älykkään Mark-
kasen lipeämään rikolliselle tielle? Jos minulta kysytään sen
paremmin henkilöä tuntematta, veikkaanpa, että tylsyys ja
turhautuminen arkeen. Voin kuvitella, kuinka tylsää ja virike-
köyhää elämä 1960-luvulla on ollut toimeliaalle ja aktiiviselle
Markkaselle, ei epäilystäkään.

Hän kulutti aikaansa Tanskassa Finnairin potkujen jälkeen
enimmäkseen juhlien ja esiintyen seurapiireissä eri vale-
henkilöllisyyksien turvin. Seurana juhlinnassa hänellä oli
norjalainen vankikarkuri, jonka kanssa he tekivät myös eri-
laisia kassakaappi- ja muita kauppaliikkeiden murtoja.

Tanskan poliisin mukaan ”Volvo-Markkanen” suunnitteli
ryöstönsä täsmällisesti. Markkanen tutustui aina huolellisesti
maastoon ja katosi sitten jälkiä jättämättä.

Kaikki loppuu aikanaan, niin Markkasellakin. Hänet pidätettiin 3. päivänä maaliskuuta 1968 Hornbäkissa Tanskassa. Elämä seurapiirijulkikkien kanssa oli syönyt rahaa, jota oli hankittu erilaisilla rikoksilla. Tanskan poliisilla oli selvittävänä kasa Markkasen tekemiksi epäiltyjä keikkoja.

* * *

Markkanen syyllistyi Tanskassa yhteensä 141 rikokseen. Rikosaalto sai toden teolla alkunsa 4.4.1967 pankkiryöstöstä, josta saaliiksi lähti mukaan 56 000 Tanskan kruunua. Paria viikkoa aiemmin tapahtunutta huoltamokeikkaa harvemmin mainitaan rikosaallon alkupisteenä, sillä sieltä saalis oli ollut vain 850 kruunua.

Ryöstöt ja kassakaappikeikat seurasivat toisiaan. Elokuussa 1967 tapahtui ensimmäinen vakavampi henkilöön kohdistunut väkivallanteko, kun Markkanen ampui ryöstön yhteydessä useita laukauksia pistoolilla. Kaksi laukausta osui Hotelli Marinan yöportieeriin, joka sai luodin rintaansa.

Portieerin hengen pelasti povitaskussa ollut metallivahvisteinen lompakko, josta luoti eteni kylkiluihin, jonne se lopulta pysähtyi. Saaliiksi Markkanen sai ryöstöstä nolla kruunua. Myöhemmin tuli oikeudellisia seuraamuksia tuomioistuimessa tapon yrityksestä.

Hotelliryöstön kuulusteluissa Markkanen yritti ylläpitää kertomuksillaan poliisille viatonta kuvaa itsestään. Hän sanoi ampumisen syyksi pelon. ”Menetin täysin hermojeni hallinnan ja vapisin pelosta. En ole hyvä tappelijä, enkä ole edes lyönyt ketään koskaan.” Kuulostaa puheelta, jolla Markkanen yritti vähätellä omia tekojaan.

Tarina herrasmiesrikollisesta tulee jo tällä rikoksella kyseenalaistetuksi. Markkanen sosiaalisesti taitavana henkilönä

tykkäsi pitää yllä kuvaa puhtoisesta herrasmiehestä, joka omien sanojensa mukaan kaihtoi väkivaltaa. Totuus miehestä oli toisenlainen.

* * *

Tanskan rannikolla toimi 1960-luvulla salakuljetusliiga, joka kuljetti savukkeita ja alkoholia pikaveneillä itäsaksalaisista satamista muun muassa Ruotsiin ja Tanskaan. Markkasen roolista salakuljettajana ei ollut näyttöä, mutta Tanskan poliisi epäili hänen rahoittaneen Björn-liigan (”Karhukopla”) toimintaa.

Epäiltyä yhteyttä Björn-liigaan selostettiin Helsingin Sanomien uutisartikkelissa 8.3.1968. Tanskan poliisi uskoi, että kuuluisan ”Volvo-ryöstäjän” pidätys toisi kauan odotetun ratkaisun rannikolla toimineen salakuljetusliigan arvoitukseen.

Markkasen seitsemän ryöstöä olivat tuottaneet noin 140 000 kruunun saaliin, eikä saalista löydetty. Kuulusteluissa Markkanen tunnusti ensitöikseen poliisille ryöstönsä, mutta kiisti kaiken, mikä liittyi Björn-liigaan. Paitsi että hän yllättäen HS:n mukaan myönsi romanttisen suhteen erään Björn-liigan salakuljettajapäällikön vaimoon.

Kuulusteluissa tuli kuitenkin esille asioita, joiden pohjalta Tanskan poliisi teki kotietsintöjä ja pidätti lukuisia salakuljettajia. Markkasen maineen kannalta uutiset eivät näyttäneet yhtään hyvältä. Myöhemmässä lehtiartikkelissa todettiin: ”Jos Markkanen pullahtaa pintaan kööpenhaminalaistuttujen silmien alla, ”Karhukoplan” kundeille tuskin riittäisivät tervehdykset sanoin: ei muistella pahalla.”

Näin varmasti oli. Jos pidätykset alkavat yhden asioista tietävän ollessa putkassa, ei tarvitse olla kovinkaan etevä laskupää, että ymmärtää, mistä on kyse.

Mielenkiintoinen yksityiskohta Markkasen ja Tanskan poliisin historiasta nousi esille eräässä vanhassa lehtiartikkelissa. Markkasesta kerrottiin, että hän oli kielitaitoisena auttanut poliisia useasti tulkkina. Kuinka tavatonta sellainen sitten tuohon aikaan oli, vaikeaa sanoa.

Tanskassa tehdyistä rikoksista luettiin 16 vuoden tuomio 31. maaliskuuta 1969. Joulukuussa samana vuonna Markkanen siirrettiin Suomeen kärsimään rangaistustaan Helsingin keskusvankilaan. Ehdonalainen vapaus tästä tuomiosta koitti jo 19. joulukuuta 1974.

Tänä päivänä Volvo-Markkanen on monille nuoremmille lukijoille tuntematon, pelkkä nimi paperilla. Henkilön tausta antaa jokaiselle vapauden muodostaa omanlaisensa kuvan tästä historiaan painuneesta taitavasta mutta samalla hyvin itsekästä rikollisesta, josta ihmisillä saattaa olla täysin vastakkaisia mielipiteitä.

* * *

Pakotoveri oli eri puusta veistetty kuin älykkörikollisena pidetty Markkanen. Mikko Viljam Salminen syntyi 14. lokakuuta 1937 Siikaisissa. Hänen rikollinen uransa alkoi jo 1950-luvulla rikoksilla, joista ei tänä päivänä saisi sakkoja kummempaa muistutusta.

Vähäisten rikosten tuomiot olivat kuitenkin nykymittapuulla hyvin ankaria. Esimerkiksi ensimmäinen ehdoton vankeusrangaistus Salmiselle tuomittiin kolmesta väkijuomien tuonnista julkiseen huvitilaisuuteen, kiljun valmistamisesta ja siitä, että hän oli juomalla hävittänyt poliisin huostaan otetun viinapullon sisällön. Tuomio oli yhdeksän kuukautta ehdotonta vankeutta.

Lähtölaukaus laitoskierteeseen saatiin tuosta jokseenkin harmittomasta tapahtumaketjusta. Tulevaisuudessa kiljut

vaihtuivat pontikkaan ja nyrkkitappelut henkirikoksiin. Syytäjät alkoivat esittää tuomioistuimille pakkolaitosvaatimuksia eli tuomioiden suorittamista päivästä päivään pääsemättä ehdonalaiseen. Viitattiin vaarallisista rikoksenuusijoista annettuun lakiin, jonka mukaan tällaiset henkilöt tulee sulkea pakkolaitokseen eli vankilaslangilla pyttyyn.

Salminen ehti elinaikanaan kirjoittaa synkkiä lukuja suomalaisen rikoshistorian sivuille vuosikymmenten aikana. Rikoksista vakavin oli se, kun Salminen puukotti kaksi miestä kuoliaaksi Helsingin Rautatieasemalla keväällä 1979. Kaksoissurman syynä oli Gambina-pullosta syntynyt riita.

Salminen istui tässä luvussa kuvattavien tapahtumien aikaan Sörkassa 16 vuoden tuomiota. Helsingin Sanomien uutisessa kirjoitettiin, että hän oli jo ennen sitä tuomiota viettänyt Suomen vankiloissa yhteensä 17 vuotta eli yli kolmasosan siihenastisesta elämästään.

Salminen oli tapahtuma-aikaan pelätty mies jopa rikollisten keskuudessa. Vuonna 1980 julkisuuteen annettujen tunto-merkkien ja etsintäkuulutuskuvien mukaan hän oli ”tanakka ja harteikas”. Ilme kuvassa oli synkkä. Hänellä oli musta sänkitukka, ruskeat silmät ja vasemmassa kädessä tatuointien poistosta syntyneitä polttoarpia.

Salminen oli mieleltään jäykkä mies, joka ei vitsaillut. Kulmikkaat kasvopiirteet oikein korostivat luonteen ominaisuuksia.

Salminen piti tiukasti kiinni kellonajoista ja rutiineista. Jos ulkoilu oli merkattu alkavaksi kello 12.00, oli oven todella syytä aueta tasan siihen aikaan. Sama päti ulkoilun päättämiseen, mies käveli ovelle tarkalleen sillä minuutilla, kun ulkoilu oli merkitty päättyväksi. Silloin mentiin sisälle.

”Mies ei paljoa puhellut, mutta mulkoili kyllä,” kertoo kävelyitä tuohon aikaan valvonut vartija.

”Se kun käveli ringkiä yksikseen ja alkoi katsella kelloa, niin jos oli kävelyrinki alussa, hän kääntyi takaisin ja meni ovelle tasan sillä sekunnilla, kun ulkoilu-aika loppui.”

Pakkolaitosvanki kun oli, sai Salminen ulkoilla yksikseen. Tämä riippui aina siitä, millä osastolla asui, mutta vartijat saivat käyttää myös omaa harkintaansa. Päivästä päivään tuomioitaan suorittaneilla vaarallisilla vangeilla oli joitakin etuoikeuksia, ja he pitivät niistä kiinni. Henkilökunta ei ollut kovin helposti puuttumassa heidän oikkuihinsa. Elämä sujui jouhevammin pyttyvängin kanssa, jos ei ihan kaikkeen puuttunut.

* * *

Vankiloiden valvonta on suljetuissa laitoksissa ollut aina tiukkaa. Tämä seikka ei 1980-luvulla sinänsä poikennut tämän päivän laitoksista. Suurin ero on varmastikin nykyistä vähäisempi tekniikka. Vartiotorneissa oli tekniikan sijaan ihmissilmä tarkkailemassa kriittisiä alueita, ettei muurin yli mentäisi.

Se ei vähennä yhtään tämän vankilapaon suunnittelijan neroutta. Huimapäinen, kekseliäs, peloton, häikäilemätön, uskomaton – siinä muutama adjektiivi kuvaamaan Matti Volvo Markkasen ja Mikko Salmisen pakoa Sörkasta 6. syyskuuta 1980.

Tuntuu täysin käsittämättömältä, että seuraavaksi kerrotun lainen vankilapako on ylipäänsä ollut mahdollista toteuttaa sen aikaisilla menetelmillä. Valmistelu ja toteutus vaativat suuria ponnisteluja niin mentaalipuolella kuin käytännössä.

Useissa tutkimissani vankilapaoissa on sattumalla saatanut olla suurikin vaikutus lopputulokseen. Tämän paon

kohdalla kyse ei kuitenkaan ollut sattumasta tai tuurista, vaan pako oli taidetta – todellinen mestariteos.

Ei ollut sattumaa, että paenneiden vankien hallussa oli vankilan yleisavain. Eikä yllätys, että pako huomattiin vasta seuraavana aamuna, kun sellien ovia alettiin avata.

Tapahtuma-aikaan vuonna 1980 maailma ja asenteet olivat hyvin erilaisia kuin nyt. Sama päti vankeinhoitolaitokseen ja sen tapaan käsitellä asioita. Suurempaa häpeää kuin karkaaminen ei vanki pystynyt aiheuttamaan vankeinhoitolaitokselle, sen pääjohtajalle ja itse vankilan johtajalle.

Oltiin Volvo-Markkasesta ja hänen persoonastansa mitä mieltä tahansa, oli pako Sörkasta huikea taidonnäyte hänen kyvyistään tällä saralla.

* * *

Vankilapaon ensimmäiset askelmerkit piirrettiin kolme kuukautta ennen itse pakoa. Helsingin keskusvankilan eli Sörkan kilpimaalaamossa työskenteli kokenut vartija Piironen, jolta katosi 13. kesäkuuta 1980 avainnippu. Avaimien katoaminen vankilassa ei tietenkään ole hyvä juttu.

Maalaamossa oli kolme työmestaria ja 28 vankia, jotka työskentelivät eri työpisteissä. Vanhempi vartija Piironen paikkaili verstaalla ajoluiskan pesuun tarkoitettua vesilettoa teipillä. Jälkeenpäin Piironen muisteli, että oli tarvinnut saksa paksun teipin katkaisuun. Sakset olivat hänellä taskussa.

Letkun paikattuaan noin kello 9.30 Piironen oli päästämässä vankeja kahvitaualle. Taskuja kaivellessa hän huomasi, että oven avain oli kateissa. Itse asiassa koko avainnippu oli hukassa.

Nippuun kuului kahdeksan eri avainta: vankilan väliovien yleisavain, työhuoneiden yleisavain, pesuhuoneen avain,

rekisterikilpivaraston avain, remonttikopin avain, yläkerran mestarikopin avain, kahvikopin avain ja yleispuomiavain.

”Viimeisen kerran muistan avainten olleen hallussani noin kello 9.15, kun avasin verstaan ulko-oven,” Piironen kertoi myöhemmin keskusvankilan tutkinnassa.

Piironen kelasi nopeasti päässään aamua taaksepäin. Hän järkeili, että avainnipun on täytynyt pudota, kun hän otti sakset taskustaan leikatessaan teippiä verstaan taukopaikan luona.

”Vangeilla, jotka istuivat taukopaikalla, on ollut mahdollisuus ottaa avaimet,” Piironen arveli myöhemmin kuulustelussa.

Kun avainten katoaminen huomattiin, tehtiin kaikille vangeille heti hivelytarkastus. Sitten vangit kävelytettiin yksitellen läpi metallinpaljastimesta, mutta ilman tulosta.

Verstas ja sen ulkoalueet tutkittiin läpikotaisin, mutta avaimia ei löytynyt mistään. Piironen haravoi rakennuksen ja muurin välissä olevan nurmikaistaleen vielä seuraavana päivänä kuitenkin mitään löytämättä. Näytti siltä, että avaimet jäivät kateisiin kovista etsinnöistä huolimatta.

Vanhan verstasrakennuksen ensimmäisessä kerroksessa oli tosiasiassa piilopaikkoja vaikka kuinka paljon. Vangit olivat vuosien kuluessa tehneet piiloja erilaisille kielletyille tavaroille juuri sen vuoksi, etteivät vartijat niitä löytäisi, vaikka kuinka etsisivät.

Avainnippu päättyi Markkasen haltuun. Koskaan ei selvinnyt, olivatko avaimet todella tippuneet Piironen taskusta vai oliko joku vikkelasorminen vanki vienyt ne.

* * *

Markkasen vankinumero oli 35/79. Hän asui itäisellä selliosastolla sellissä nro 79.

Rikollisten nerokkaat suunnitelmat

Kirja paljastaa aiemmin salattujen asiakirjojen avulla, kuinka etenivät Suomen legendaarisimmat vankilapaot ja niitä seurannut pankkiryöstöjen aalto.

Vuonna 1988 Turun Kakolasta karkasi kolme erittäin vaarallista vankia: Hammar, Orajärvi ja Tenhunen. Pakomatkan aikana vaaralliset vankikarkurit ryöstivät pankkeja niin Suomessa kuin Ruotsissa. Vain kaksi heistä palasi elävänä vankilaan.

Suomen Houdiniksi kutsuttu Jari Kolivaara piti pilkkanaan koko vankeinhoitolaitosta päättähuimaavilla paoillaan. *"Mies on huono pysymään tallessa"* kommentoi Helsingin poliisin rikoskomisario Taisto Tammi.

Pakokuningas Jan Stefan Moilanen pakeni suomalaisista muurivankiloista seitsemän kertaa. Tämä kekseliäs, veijarimainen ja taitava vankikarkuri löi uuteen laitokseen saapuessaan vartijoiden kanssa vetoa, että muurit eivät häntä kauaa pitele.

Kirja kertoo myös yksityiskohtaisesti Volvo-Markkasen ja pakkolaitosvanki Salmisen hiuksia nostattavasta paosta Helsingin keskusvankilan kattojen yli. Vankisellissä heillä oli ase ja dynamiittia.

Näiden tarinoiden päähenkilöiden tuomiot olivat lähes poikkeuksetta mittarin yläpäästä. Ei ollut mitään hävittävää.

Janne Tranberg (s. 1974) on entinen jengijohtaja, nykyinen vankeusvanki ja menestyskirjailija. Tämä on hänen neljäs kirjansa.

Rami Mäkinen (s. 1971) on rikoskirjailija ja -toimittaja, joka on palkittu muun muassa Ilta-Sanomien ja Suomen Tietotoimiston journalistipalkinnoilla.

"Kirjan tekijät onnistuivat elokuvallisella tyyllillään imaisemaan minut mukaan tarinaan, vaikka tapahtumat ja tekijät ovat minulle työni puolesta entuudestaan tuttuja."
- **Asianajaja Jaakko Tuutti**

KL 99.1
ISBN 9789523827974

**CRIME
TIME**